

Tabuk nélkül a gyereknevelésről – Dr. Thomas Gordon A gyereknevelés aranykönyve című művéről

Nehéz eldönteni, ki van nehezebb helyzetben, ha a gyereknevelés kérdéséről van szó: az, aki már szülőként szembesül bizonyos problémákkal, vagy az, aki még csak készül szülővé válni, és ebből a nézőpontból vannak kétségei, bizonytalanságai.

Ha belegondolunk, a szülőség tulajdonképp olyan szakma, amit (az esetek nagy többségében) laikusként művelünk, ráadásul – s ez talán még fontosabb kérdés – önkéntelenül is magunkkal hozunk olyan mintákat, amelyeket akarva-akaratlan ismétlünk (de kiválóan kapcsolódik ide a Murphy-féle mondás: „Az ember szülőként megesküszik rá, hogy nem fogja ugyanazokat a hibákat elkövetni, mint az ő szülei, és valóban nem. ő teljesen más hibákat fog elkövetni.”).

A témával kapcsolatos irodalomnak nem vagyunk szűkében, és egyfelől pontosan ez jelenti a problémát is. Rengeteg választási lehetőség van, s borzasztó nehéz eldönteni (ha lehet egyáltalán), milyen irodalom az, amelynek igazán hasznát vesszük, mi alapján súlyozhatunk abban a kérdésben, hogy melyiket választjuk. El kell-e hinnünk feltétel nélkül az adott mű minden szavát, csak azért, mert valaki tanácsára (esetleg megérzéseink miatt) éppen arra esett a választás, kezelhetők-e a szakkönyvek egyfajta Bibliaként, és nyilván fölmerül még egy sor kérdés – ezek csak azok, amelyek talán elsőként eszünkbe jutnak, ha választanunk kell.

Gordon módszere azért nagyon szimpatikus, mert leszámolni látszik egy csomó olyan berögzült koncepcióval és alapigazságként kezelt hiedelemmel, amelyekről így, nem szülőként is kiválóan lehet szorongani. A csecsemőkortól a kamaszkorig végigtekint a gyerekkoron, alapjaiban máshogy közelítve a gyereknevelés kérdéséhez, mint ahogy azt megszoktuk. Nehéz meghatároznom, miben áll ez a fajta másság, mi az, amitől vonzóbbá válik, mint más irodalmak és/vagy nézőpontok. De ha ki kell emelnem a (számomra) legnagyobb előnyét, akkor az őszinteségét választom, a valóban tabuk nélküliséget, ha pedig legfontosabb mondatot kell választanom, az a legelső fejezetcím lesz: „A szülőket vádolják – de nem képzik”. Nagyon igaz, s talán el is érkeztünk a probléma gyökeréhez, hiszen szülőnek lenni rengeteg felelősséggel jár, anélkül, hogy – ahogy ezt fentebb említettem – megtanultuk volna, hogyan is kell. Persze, ma nem ugyanaz a helyzet, mint kétszáz, száz vagy akár ötven évvel ezelőtt – rengeteg mindent máshogy gondolunk, és máshogy kezelünk, s ma már a szülőképzés nem egy elképzelt, nem létező fogalom, hanem sok különböző program van, amely ezzel foglalkozik. Ilyen Gordon programja is, a P.E.T. (magyarul Sz.E.T. csoport), amely a szülők felkészítésével, bizonyos elengedhetetlen készségek elsajátításával foglalkozik. Ennek a módszernek a rövid foglalata *A gyereknevelés aranykönyve*.

A nevelés kérdésében (is) rengeteg olyan elv és módszer hagyományozódik ránk (nemcsak szüleinktől, hanem az ő szüleiktől, és így tovább, hosszú generációkon keresztül), amelyek egy

idő után egyfajta ősközületként nehezdednek ránk, sokszor anélkül, hogy egyáltalán észrevennénk. Ilyen ősközületeket próbál elporlasztani ez az írás és ez a módszer.

Leszámolni igyekszik például azzal a megrögzött hiedelemmel, hogy a kamaszkornak feltétlenül a lázadásról, a problémákról és az elhidegülésről kell szólnia, ahogy ez belénk rögzült. Új megvilágításba helyezi a jutalom és a büntetés kérdését, olyan hierarchikus játszmának tekintve mindkettőt, amely hatalmi helyzetben képes csak érvényre jutni, ily módon győztes-vesztes csatákat létrehozva szülő és gyerek között, amelyet a módszer elsajátításával győztes-győztes kimenetelűekké alakíthatunk.

Emellett igyekszik megtörni azt a szintén hosszú időkre visszanyúló elképzelést, miszerint a szülőnek egyfajta tökéletes Isten-képmásnak kell lennie, aki mindenre kész (és tökéletes) válasszokkal rendelkezik, aki minden helyzetet megfelelően kezel, és persze megfelelően él is meg, és így tovább. Talán az egyik legfontosabb mondanó a szülő számára az, hogy ő nem istenség és nem robot, de nem is kell annak lennie. Mindannyian emberek vagyunk, és nehezebb ezt tudatosítani magunkban, mint gondolnánk, legalábbis abban a kényes helyzetben, amelyet a szülőség ténye jelent. El kell fogadni, hogy vannak érzéseink és gondolataink, és ezek nem feltétlenül helyénvalóak minden helyzetben – de nem is kell annak lenniük –, nem kell mindig és mindenkor feltétel nélkül elfogadnunk gyermekeink viselkedését, s ugyanúgy nem kell (de nem is szabad) alárendelődnünk nekik, ahogyan az sem helyes módszer, ha mindenáron le akarjuk győzni őket, két-személyes háborús harctérre alakítva ezzel a mindennapjainkat.

Megtanulhatjuk továbbá, mik a közléssorompók és mi velük szemben az értő figyelem, mégpedig rengeteg példával illusztrálva mutatja be a szerző, hány-és hányfajta beszélgetésmóddal létezik, amelyekben anélkül korlátozzuk (elítéljük, kinevetjük, kigúnyoljuk) egymást, és főleg gyerekeinket, hogy egyáltalán észrevennénk. Rendkívül fontos kérdés, mi kinek a problémája: ne vegyük át a gyerektől az ő problémáit, hanem – figyelve és hallgatva őt, amennyiben erre van szüksége – tanuljuk meg egymástól különválasztani azt, ami számára okoz gondot, és azt, ami számunkra. Ugyanolyan fontos, hogy ne terelessük és irányítsuk mindenáron akár kéréstelen tanácsokkal (tehát kész megoldási módokkal) a gyereket, amikor nem arra van szüksége, ahogy az, hogy felismerjük, vannak helyzetek, amikor viszont a gyerek viselkedésével nekünk okoz problémát – ezt viszont szintén megfelelő kommunikáció segítségével kell kezelnünk. A legfontosabb valószínűleg az (nemcsak a könyv, hanem az egész gyereknevelés kérdésköre kapcsán), hogy megértsük és tudatosítsuk: minden, amit a gyerekekkel nevelése során teszünk, gyökeret ver, és előbb-utóbb szárbá szökken. Ha folyamatosan irányítjuk őt (természetesen azért, mert „én csak jót akarok neki”), akkor felnőttkorára döntésképtelen és bizonytalan lesz, ráadásul az önbizalmát is elveszük, hiszen megin-

gatjuk abban a hitében, hogy képes önállóan véleményt formálni és döntéseket hozni. Ha folyamatosan tekintélyünkkel és hatalmi szóval (tehát félelemkeltéssel) érjük el nála, hogy úgy viselkedjen, ahogy mi szeretnénk, a gyerekek nem lesz módja önmaga által irányított, felelős viselkedést kialakítani, és bármiféle önfegyelmet gyakorolni, hiszen ezzel kizárjuk őt abból, hogy a megoldás keresésében maga is részt vehessen, ehelyett azt szokja meg, hogy akarat nélkül utasításokat hajtson végre. Ugyanakkor, ha az ő győzelmével rendeljük magunkat alá, természetesen egocentrikus és szintén önfegyelem nélküli embert nevelünk belőle, akit ráadásul elbizonytalanítunk a szülői szeretetben is, hiszen ki tudna olyan gyereket szeretni, aki állandóan az ő kárára győzedelmeskedik? Legrosszabb persze a jutalmazás-büntetés következtelen alkalmazása, amikor az egyik szülő tekintélyelvű, a másik pedig megengedő, hiszen ezzel folyamatosan taktikázásra és játszamazásra készítjük a gyereket, aki teljesen elbizonytalanodva próbál majd lavírozni közöttünk attól függően, milyen eredményt szeretne elérni.

szokat, de nagyon rosszul járhat hosszútávon az a szülő, aki ezzel a készen kapott hatalmi helyzettel visszaélve viselkedik, s próbál tekintélyéből mítoszt gyártani. Az álarcok lehullása ugyanis előbb-utóbb bekövetkezik, s a legtöbben meghökkenve tapasztalják, hogyan távolodik tőlük egyre felnőtté váló gyerekük – nem véletlenül. Aki a függő helyzetet használja ki, nagy bajba kerül, amikor a felnőttkorral ez a függés gyengülni kezd – kimondhatjuk tehát, hogy a hatalommal való visszaélés az, ami a kamaszkori lázadásokhoz vezet. (Jó, ha ennek kapcsán azt is észben tartjuk, hogy a jutalom ugyanolyan hatalom-érvényesítő eszköz lehet, mint a büntetés.) Ráadásul – visszakanyarodva a fentebbiekhez, miszerint a gyereket minden percében felnőtté készítjük fel, s olyan felnőtté válik majd, amilyenné mi alakítottuk –, amennyiben győztes-vesztes játsszakkal próbálunk hatni rá, úgy beléplántáljuk a minden áron való győzni akarás vágját (különösen akkor, ha a család erősen jutalomorientált).

Az egész világfelfogásunk dichotóm rendszerekre épül (elég csak az éjszaka-nappal, fekete-fehér, fény-árnyék kérdésre gondolnunk), s ebből természetesen adódik, hogy legtöbbször így gondolkodunk – a szigorúhoz engedékenyt tárítunk, a győzteshez vesztest. Ebből próbál kicsit kitörni a könyv, megadva a győztes-győztes lehetséges alternatíváját. Persze a szülő rengeteg szempontból tekintélyt képvisel a gyerek előtt, hiszen kicsi korától kezdve ő elégíti ki alapvető igényeit, ő ad meg fontos kérdésekre etalonnak tekintett vála-

Természetesen nem kell minden gyermekviselkedést elfogadnunk – nincs is olyan szülő, aki erre képes volna, csakhogy a nem elfogadás jelzésére a hatalmi szó csak látszólag célravezető. A hatalom ugyanis kényszer, a kényszerítés pedig nem olyan értelemben befolyásol, ahogyan a meggyőzés, a tanítás vagy a motiválás teszi – logikusan annak a szülőnek nő a befolyása a gyerek felett, aki nem alkalmaz erőszakot (mivel az erőszak lázadást szül). A könyv részletesen bemutatja a konfliktusmegoldás vereségmentes módszerét is, amelyben mindkét fél győztesnek érezheti magát.

Ezt a vereségmentes megoldási módot hat gyakorlati lépésen keresztül mutatja be. Részletesen mesél arról is, hogyan kerülhető el (és mi az oka, ha mégis így alakul), hogy gyerekeink „felmondjanak nekünk”, vagyis hogy a kamaszkorba és a függetlenség útjára lépve egyszerűen megszakítsák a kapcsolatot a szülővel.

Mindezen módszerek bemutatása mellett az írás szimpatikus vonása, hogy a fölmerülő kétségekről sem hallgat: felsorolja a tipikus aggályokat, amelyek a szülőknél felmerülnek a programmal kapcsolatban, ahol lehet, igyekszik ezeket megcáfolni, és rengeteg szemléltető példát mutat be a módszer helyes és helytelen alkalmazását demonstrálandó is, sőt, a könyv végén található függelék részletesen tartalmaz gyakorlati feladatokat, valamint tipikus hibákat és azok várható következményeit. Mindközben azonban nem feledkezik meg az emberi jogok kérdésköréről, amit gyerekeink esetén is tiszteletben kell tartanunk – nagyon fontos elfogadnunk, hogy a gyerek nem a tulajdonunk, és nem is saját személyiségünk kicsinyített mása, amit kedvünk-

re formázhatunk, hanem önálló identitással, véleménnyel, lélekkel és jogokkal rendelkező ember, akivel nem rendelkezhetünk kedvünk szerint. Az értékrendünket taníthatjuk (sőt, mivel a gyerek számára modellként szolgálunk, óhatatlanul tanítjuk is), de emellett el kell fogadnunk mindazt, amin nem tudunk változtatni. Nem utolsó sorban pedig meg kell tanulni, hogy némely konfliktus úgy kerülhető el, ha a szülő a saját hozzáállásán, magatartásán változtat – egyszerűen alkalmazkodik.

Távol álljon tőlem a szándék, hogy egyedül elfogadhatónak kiáltsak ki egy módszert, programot vagy könyvet – általában véve sem hiszek az egyetlen üdvözítő út létezésében. Ugyanakkor azt gondolom, a gyerekevelési kérdésekről gondolkodóknak nagyon hasznos és praktikus elolvasni Gordon könyvét, akkor is, ha nem értenek egyet a módszerrel, és csak annyi a haszna, hogy mindazt, amit a gyerekekről, szülőségről, nevelésről gondolunk, kicsit más megvilágításba helyezve, új szempontokat feltárva mutatja be.

Havas Júlia

A gyermekjóléti szolgálatok prevenciós tevékenysége egy intézmény gyakorlata tükrében

A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény 38.§ (1) és 39.§ (1) bekezdésében foglaltak szerint a Gyermekjóléti Szolgálatok feladata a veszélyeztetettség megelőzése. A 39.§ (2) bekezdés d) pontja konkrétan megnevezi a szabadidős programok szervezését mint a veszélyeztetettség megelőzésének eszközét.

■ INDIREKT ESZKÖZÖK

A szabadidős programok szervezése, kivitelezése, valamint az ezekhez való hozzájutás segítése az elsődleges prevenció egyik legfontosabb eszköze. Amennyiben a gyermeknek értelmes elfoglaltságot tudunk kínálni a szabadidejére a csavargás, csellengés helyett, akkor nagyobb az esélye arra, hogy a későbbiekben ne váljon klienssé. Megtanulja az idejét hasznosan eltölteni, lehetőséget kap egy másfajta értékrend elsajátítására, kortárs és egyéb segítő kapcsolatainak kiépítésére az iskolán kívül is, megtanul kommunikálni, elsajátít különböző (erőszakmentes) konfliktuskezelési technikákat és még hosszan sorolhatnánk a lehetőségeket. Mindezeket úgy tudjuk nyújtani neki, hogy nem direkt módon „oktatva”, hanem a saját élmény meg tapasztalásán, valamint a kortárs csoport ráhatásán keresztül indirekt módon válik belsővé.

Az sem elhanyagolható hatás, hogy ezek a gyermekek meg tapasztalják a közösséghez tartozás élményét is. Sok hátrányos helyzetű gyermekre jellemző az, hogy nem fogadják el őket, peremhelyzetben vannak a csoporton belül, saját közegükben verődnek össze, ami még inkább fokozza az elszigetelődésüket. Gyermekvédelmi szakember irányításával jó irányba befolyásolható ez a folyamat is.

A legtöbb gyermekjóléti szolgálat ezzel tisztában van, de pénzhiányra hivatkozva kevés helyen valósul meg ez a prevenciós tevékenység.

Véleményünk szerint nem lehet csak az anyagiak hiányára hivatkozva nem teljesíteni ezt a törvényben is előírt feladatot. Nagyon sok program nem pusztán pénz kérdése, hanem odafigyelés, szervezőképesség, személyes elkötelezettség is. Persze nagyon fontos a pénz a programok kivitelezéséhez, de ezen kívül szükség van arra is, hogy a benne résztvevők elkötelezzék magukat a gyermekek ügye mellett. Nagyon sok munkát és utánajárást igényel az anyagi források, lehetséges támogatók felkutatása. Sokszor be kell vetni a személyes kapcsolatokat is. Ezt nem lehet elkötelezettség nélkül végezni. Tapasztalataink szerint, ha a lehetséges támogatók látják ezt az elkötelezettséget, könnyebben hajlanak arra, hogy megtalálják a módját a támogatásnak. Nem elhanyagolható szempont az sem, hogy a prevencióra fordított pénz hosszú távon többszörösen megtérül.

A szabadidős programok alatt a gyermekkel másfajta kapcsolat alakul ki, mint egy hagyományos családgondozás során. Az eltelt négy év tapasztalataiból le tudjuk szűrni azt, hogy a gyermek könnyebben fordul segítségért, ha bajba kerül vagy „mellesleg” mesél el olyan dolgokat, ami beavatkozást igényel.